

HSIUNG-NU'LARIN MÜTTEFİKLERİ OLARAK ROMA ASKERLERİ

PROF. W. EBERHARD, ANKARA

Aşağıdaki satırlarla, Türk tarihi için çok enteresan olan, tanınmış Amerikan sinoloğu *H. H. Dubs*'ın bir yazısına işaret edilmek arzusunda bulunmaktadır. İşarete değer olmasının sebebi eserin güç elde edilen bir yerde neşredilmiş olmasıdır (*American Journal of Philology*, cilt 63, No. 3, S. 322-330, Temmuz 1941: "An ancient military contact between Romans and Chinese,,).

M. E. 36 yılında, bir Çin generali, batıya gitti ve bir kaç askeri başarıdan sonra, Talas nehri boyunda ikamet etmek için bir şehir kuran Hun Chih-chih Shan-yü'ye taarruz etti. Çinliler Shan-yü'yü mağlup ve katlettiler. Hükûmet merkezine, bu başarı hakkında mufassal, resimli bir rapor gönderdiler; orada bu rapor büyük bir tesir uyandırdı. Resimler imparatorun haremde bile gösterildi. Resmî vakayiname yani (Han-shu) daki rapor J. J. L. Duyvendak'ın meşhur bir eserinde (T'oung Pao cilt 34, S. 249-264) gösterdiği gibi generalin resimli raporuna göre yazılmıştır, bu yüzden bilhassa itimada lâyaktır.

Prof. Dubs 2 sebepten dolayı Romalı lejyonerlerin Shan-yü'nün yardımcı askerleri olmak zorunda kaldıklarını gösteriyor, ve delilleri de sarihdir. a) 100 piyadenin kapunun iki tarafında "balık pulu-teşekkülü,, halinde dizildiği söyleniyor. Bu nevi askeri tertip bütün dünyada yalnız Romalılarda görülmüştür, başka hiç bir yerde yoktur. Bu tertip esnasında askerler büyük dört köşeli kalkanlar taşırlar, ve en önde duran askerler kalkanları o şekilde yanyana dizerler ki karşıdan bakıldığı zaman balık pulu şeklinde bir duvar teşkil ederler. Binici bir millet olan Hsiungnu'lar ne bu büyük ve ağır dört köşeli kalkanları kullanırlardı ne de piyade harbinde kuvvetli idiler. O halde piyadeler yabancılardan müteşekkildi ve ancak Romalı olabilirler, çünkü Yunanlıların kalkanları yuvar aktı, demek ki böyle bir teşekkülü meydana getirmiş olmazlar. Prof. Dubs M. E. 54 de Carrhae civarında 10000 Romalı

askerin Part'lar tarafından esir edildiğini, ve bunların hududu muhafaza için Merv civarına gönderildiğini söylüyor. Merv Talas nehrine götüren büyük bir ticaret yolunun çıkış noktasında bulunduğu için siyasî vaziyetten dolayı Soğudlara güvenemiyen bu askerlerden bir kaçını getirtmiş olması muhtemeldir. b) Shan-yü'nün hükümet merkezinin alelâde hendekli bir duvardan maada çitli (palisade) bir duvarı olduğunu da gösteriyor. Bu nevi duvar inşaatı doğu ve orta Asya'da mutad değildir. Fakat Roma tahkimatı için tipiktir. Vakıa Hsiung-nu'ların sür'atli müdafaalarda çitler yaptıklarını, ve bir kaynaktan da Çin-Hsiung-nu hudut bölgesinde çitle çevrilmiş bir şehrin bulunduğunu biliyoruz (bunu Dubs zikretmiyor) fakat alelâde duvarla çitli duvardan tereküp etmiş olanını bilmiyoruz. Bunun için Prof. Dubs, tahkimatın inşasında, o zamanlar tahkimat sahasında dünyanın en iyi mütehassısları olan Romalı teknisyenlerin yardım etmiş olduklarını kabul ediyor.

İstilâdan sonra 1000 den fazla Hun teslim oldu ve 145 i esir alındı. Prof. Dubs bu 145 esirin yukarda zikredilen "yüzden fazla,, piyadenin olabileceğini söylüyor. Demek ki bu adamların hepsi askerî sevkiyata iştirâk etmiş olan Türkistan devletlerinin 15 kralı arasında taksim edilmişlerdir.

Henüz neşredilmemiş olan ikinci bir makalede Prof. Dubs, bu esir Romalıların Li-ch'ien'de, batı Kansu'da bir yere yerleştirildiklerini söylüyor. Bu ikinci makale hakkında ancak mektupla haberdar olduğum için gösterdiği delilleri bilmiyorum ¹. Li-ch'ien kelimesi okunuş itibariyle Li-kan (burada kullanılan ikinci işaret -ch'ien de okunabilir, ve Kansu'daki Li-ch'ien'in varyantlarının bulunuşu Li-ch'ien tarzında okunmasının daha doğru olduğunu gösteriyor) adıyla aynı tarzda okunup Han devrinde ve daha sonra Roma imparatorluğuna verilen ad idi. (O. Franke: *Geschichte des chinesischen Reiches* III, S. 209; A. Herrmann: *S. Hedin, Southern Tibet*, cilt 8, kısım 4, S. 444; Wei-shu 102: S. 2129 aa). O halde Romalı esirlere mahsus kurulan mahalleye Han devrinde Roma imparatorluğuna verilen adın aynı verilmişti. Prof. Dubs'ın bu nazariyesi (ayrı ayrı delilleri henüz bilmiyorsam da) bana hakikate çok uygun görünüyor. Biz bu nevi olaylara çok tesadif ediyoruz: böylece normal olarak Kuça için kullanılan tâbir (Kui-ts'ih) Çinde

¹ Bu makale 1943 de «Classical Philology» de (cilt 38, s. 13-19) çıkmıştır.

bir yer adı olarak da geçiyor, Baktriya için kullanılan (Ta-hsia) da batı Çin'de, Soğutta K'ang-chü devletinin hâkim klanı için kullanılan (Chao-wu) da batı Çinde geçmektedir. Böyle isimlerin neden iki defa geçtikleri şimdiye kadar izah edilmemişti. Yalnız bazı hallerde, bir yerde bulunan halkla başka bir yerdeki halkın doğrudan doğruya münasebettar olduklarını isbat etmiştik. Belki Prof. Dubs'ın bu nazariyesi henüz izah edilmeyen isimleri de aydınlatacaktır.

Bu eserde bizim için mühim olan nokta, oldukça büyük bir emniyetle M. E. 36 da bir miktar Romalı askerinin Hsiung-nu'larla beraber Çinlilere karşı harp ettiklerini söyleyebilmemizdir. Bu yine Hsiung-nu'ların, halkları ve kültürleri bağlayan bir halk olarak, ne kadar büyük bir rol oynadıklarını gösteriyor. Eğer Romalı teknisyenler Shan-yü'nün kalelerini yaptılarsa o zaman Roma kültürü de Hsiung-nu'lara tesir etmiş ve Hsiung-nu'lar da, başkalarına, bu tesiri geçirmiş olacaklardır. Asya tarihi ile meşgul olan herkes, orta Asya kavimlerinin bir nevi mihver teşkil ettiklerini ve kıta üzerindeki siyasî ve kültürel bakımdan ceryan edenlere az veya çok tesir ettiklerini itiraf etmek zorundadır.

Türkçeye çeviren

İkbal Berk

